

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

OLIGOFRENOPEdagogika NAZARIYASI VA AMALIYOTI

Maxmudjonova Orasta Adxam qizi
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Special pedagogy fakulteti talabasi
Orastamaxmudjonova@gmail.com
+998885427767

Annotatsiya:

Ushbu maqolada Oligofrenopedagogika o'zi nima? Oligofrenopedagogika nimani organadi? Oligofrenopedagogikada foydalanilgan ilmiy tadqiqot va metodlari, Aqli zaif bolalarni o'rganish, o'qitish va tarbiyalash, Oligofrenopedagogikani subekti va obekti haqida fikrlar boradi.

Kalit so'zlar: maqsad, vazifa, metodlar, muhit, oligofreniya, F70, F71, F72, F73.

Аннотация:

Что такое олигофренопедагогика в этой статье? Что такое олигофренопедагогика? Научные исследования и методы, используемые в олигофренопедагогике, обучении, обучении и воспитании умственно отсталых детей, предмет и объект олигофренопедагогики.

Ключевые слова: цель, задача, методы, среда, олигофрения, Ф70, Ф71, Ф72, Ф73.

Annotation:

What is oligophrenopedagogy in three articles? What is oligophrenopedagogy? Scientific researches and methods carried out in oligophrenopedagogy, study, learning and upbringing of intellectual children, subject and object of oligophrenopedagogy are given.

Keywords: goal, task, methods, environment, oligophrenia, F70, F71, F72, F73.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

Oligofrenopedagogika- aqli zaif bolalarni o'qitish, tarbiyalash, korreksiyalash (tuzatish), ijtimoiy xayotga jalb etish masalalarini o'rganuvchi defektologiya tarmog'i. Uning asosiy vazifasi aqli zaif bolalarning rivojlanishida korreksion tarbiyaning mohiyatini ochib berish, ulardagi nuqsonning rivojlanishini va nuqsonning o'zini bartaraf etish yo'llarini, maxsus maktab va maktabgacha tarbiya muassasalarida aqli zaif bolalar uchun maxsus ta'lim tarbiya va korreksion rivojlantiruvchi ish va metodlarni ishlab chiqish hamda takomillashtirishdan iborat. Umumiy va maxsus pedagogika., psixologiya, anatomiya, fiziologiya, genetika, nevropatologiya, oligofreniya klinikasi yutuklariga asoslanadi. 19-asr boshlarida tibbiyot va pedagogikaning rivojlanishi tufayli muayyan yo'nalish sifatida vujudga keldi. O'sha asrning o'rtalarida fransuz vrachi va pedagogi E.Segen (1812- 80) aqli zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalash nazariyasini ishlab chiqdi. Ayniqsa, uning "Aqliy normal bo'lmagan bolalar tarbiyasi, gigiyenasi va axloqiy davosi" asari (1846) yilda katta yutuq bo'ldi. O'zbekistonda akli zaif bolalarni tarbiyalash va o'qitish maxsus yordamchi maktablarda amalga oshiriladi. Unda bolani his-tuyg'usini boyitishga, nutqini rivojlantirishga katta ahamiyat berilib, ta'limtarbiyaviy jarayonda ko'rgazmali qurollar va boshqa metodlardan keng foydalaniladi. Aqli zaif bolalarni psixologik- pedagogik o'rganish asosida har bir bolaga individual yondashiladi.

Oligofrenopedagogika aqli zaif bolalarni tarbiyalash va o'qitish haqidagi fan bo'lib, defektologiyaning bir qismi hisoblanadi. Pedagogikaning umumpedagogik va didaktik tamoyillarini qo'llash aqli zaif bolalar ta'lim-tarbiyasida o'ziga xos xususiyatlar kasb etadi. Ta'limiy materiallarni tanlash, mehnat tayyorgarligini aniqlash, aqli zaif bolalarni jismoniy rivojlantirish ishlari tuzatish mazmunini kasb etishi kerak. Tuzatish (korreksiya) deganda aqli zaif bolalarning jismoniy va ruhiy nuqsonlarini to'g'rilash, yumshatish, hayotga moslashtirish tushuniladi. Tuzatish ishlarida nuqsonli bolaning rivojlanish imkoniyatlariga asoslaniladi.

Aqli zaif bola deganda bosh miyasining organik buzilishi natijasida bilish faoliyatlarining turg'un pasayishini tushunamiz. Aqli zaif bolalarni o'qitish, tarbiyalash va ularni o'rganishning nazariy masalalari qator fanlarning yutuqlariga asoslanadi. Oligofrenope- dagogika umumiy psixologiya, maxsus psixologiya, oligofreniya klinikasi, logopediya, pediatriya, nevropatologiya, anatomiya,

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

fiziologiya, genetika, biokimyo va boshqa fanlar bilan bog'liq bo'lib, ularning yutuqlaridan keng foydalanadi.

Aqli zaif bolalar ta'lim-tarbiyasi masalalari bilan shug'ullanish ishlari boshlanganiga 200 yildan oshgan bo'lsa-da, bir tizimda atroflicha, bir butun, tugallangan ishlar XX asr boshlariga to'g'ri keladi. Kuzatish va qidiruv ishlarining uzoq muddatliligi, tajribalar- ning sekin-asta to'planganligi, ayrim nazariy xulosalarga kelish uchun uzoq vaqt talab qilinganligi sababli oligofrenopedagogika fanining izchil tarixi nisbatan qisqargan.

Aqli zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalash nazariyasining shakllanishida E.Segen (1812-1880)ning pedagogik va ilmiy faoliyati katta o'rin egalladi.

Ayniqsa, uning 1846-yilda yozilgan «Aqliy me'yorida bo'lmagan bolalarning tarbiyasi, gigiyenasi va axloqiy davosi» asari oligofrenopedagogika fanida katta yutuq bo'ldi.

Oligofrenopedagogika fani o'z oldiga quydagi maqsadlarni qo'ygan:

1. Yordamchi maktabda maxsus ta'lim-tarbiya berishning mazmun mohiyatini anglatish.
2. Aqli zaif o'quvchi shaxsini rivojlanishining asosiy omillari, yosh va individual xususiyatlarini inobatga olish kabi masalalar, ta'limning ma'lumot beruvchi va kolleksion rivojlantiruvchi masalalariga ko'proq e'tibor qaratish.
3. Yordamchi maktabda o'quvchilar tarbiyasiga oid tarbiya nazariyasi va metodikasi bo'limida aqli zaif o'quvchilarni tarbiyalashning ilmiy asoslari, tarbiyaning o'ziga xos mohiyati va uslublari kabilarni o'z ichiga oladi.

Bizning mamlakatimizda yangicha ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda shakllanayotgan, ixtisoslashtirilgan yordamchi maktab, maktab- internatlariga bosh miyaning organik buzulishi natijasida bilish faoliyati turg'un buzulgan bolalar qabul qilinadi. Aqli zaiflikning og'ir va yengil darajalariga ko'ra korreksion ta'lim-tarbiya ishlari dasturi hamda o'quv rejasi ishlab chiqiladi, bunda ularning o'ziga xos xususiyatlari va yoshlari, albatta, inobatga olish zarur shart hisoblanadi.

Oligofrenopedagogikada foydalanilgan ilmiy tadqiqot metodlari

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

Metod (uslub) grekcha (metodoc «yo'l» so'zidan olingan) bu obyektiv borliqni o'rganish, o'rganilayotgan hodisalarning qonuniyat lari, aloqalarni bilish, ularning paydo bo'lish sabablarini aniqlash yo'li usuldir. O'qituvchi-difektologning ixtiyorida tadqiqotlarning turli- tuman metodlari mavjud bo'ladi. Bu metodlar tadqiqotlarning barcha turlarini takomillashganini anamnestik va katemnestik ma'lumotlarni, test metodi va boshqalarni o'z ichiga oladi. Har bir metod o'z xususiyatiga ega hamda o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarning u yoki bu tomonini ochishga qodirdir. Tarbiyaga oid barcha ish tajribalarini o'rganmay va umumlashtirmay, pedagogik jarayonni chuqur tadqiq qilmay turib pedagogika fanini rivojlantirib bo'lmaydi. Ilmiy tadqiqot uslublari bu qonuniy bog'lanishlarni, munosabatlarni, aloqalarni o'rganish va ilmiy nazariyalarni tuzish maqsadida ilmiy ma'lumotlar olish yo'llaridir. Kuzatish, eksperiment, maktab hujjatlarini o'rganish, o'quvchilar ishlarini o'rganish, suhbat va anketalar o'tkazish ilmiy- pedagogik tadqiqot uslublari jumlasiga kiradi.

Anamnez (grekcha anamnesis «xotiralar») o'qituvchi difektolog o'rganilayotgan obyekti, kasallikning kelib chiqishi sabablari, potogenezi va asab sistemasining faoliyati imkominiyatlarini aniqlanadi. Onaning homiladorlik vaqtidagi sog'lig'ining ma'lumoti, irsiy ma'lumotlar, tug'riq qanday kechganligi aniqlanadi. Bolaning bir yoshgacha bo'lgan davrdagi rivojlanish ma'lumotlar, uning psixik faoliyatlarining paydo bo'lishiga oid ma'lumotlar juda muhimdir. Masalan: bola bo'ynini qachon tutgan, qachon kula boshlagan, yorqin narsalarni kuzata boshlagan vaqti, atrofida qilargalarga ko'zi tushgan paytda reaksiya qachon paydo bo'lgan, qachon o'tirgan, yurishni o'rgangan vaqti, qaysi yoshida tili chiqqan, dastlabki gaplari, ishlatgan iboralari. Bolaning bir yoshgacha qanday kasalliklar bilan og'riganligiga e'tibor beriladi. Bu kasalliklarning qanday kechishi (o'tkir yoki qayta- qaytalanishi) tomir tortish va hushidan ketish holatlari bo'lmaganmi, bolaning psixik taraqqiyoti qanday o'zgarganligi aniqlanadi. Shundan so'ng tadqiqotchi o'z ishini bola bilan aloqa o'rnatishga, uning bilish faoliyatini o'rganishga yo'naltiriladi.

Katamnez - anamez tushunchasining antonimi. Bu tarbiyalanuvchining maktabni bitirgandan keyingi kundalik turmush sharoitida hamda amaliy faoliyati haqida olingan ma'lumotlar yig'indisidan iborat. Bu yordamchi maktablarning korreksion-tarbiyaviy ishlarining samaradorligini tekshirishning muhim metodidir. Ular yordamida maktabni bitiruvchilar ishtimoiy-ishlab chiqarish faoliyatiga qanchalik

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

kirishib ketishganini <«ishtioiylashganini», «hayotga moslashganini» bilish imkonini beradi. Yordamchi maktab o'quvchilarini o'rganishda kuzatish metodidan juda keng va to'la foydalaniladi.

Kuzatish bu pedagogik jarayonning yoki hodisalar obyektning ta'biy sharoitda mavjud bo'lishining ayrim tomonlarini, bevosita, bir maqsadga yo'naltirgan tarzda idrok etishdir. Bu jarayonning borishi, oqibatlari haqida so'zlar, harakatlar hamda topshiriqlarning natijalariga qarab xulosa chiqariladi. Bu metodni mustaqil tarzda, shuningdek, murakkabroq metodlarning tarkibiy qismi sifatida foydalanish mumkin. Kuzatish bilish faoliyatining xususiyatlarini, qobiliyat va ko'nikmalar, aqli zaif o'quvchi shaxsining nomoyon bo'lishini payqash imkonini beradi, kuzatishni tashkil etishda avvaldan uning obyektlari, ko'zlangan maqsadlari, aniq belgilangan, kuzatishni o'tkazish rejasi tuzilgan, zarur yordamchi vositalar-suratga oluvchi moslamalar, sinagrafiya, xronometraj bo'lmog'i kerak. Bular kuzatish natijalarining ishonchliligini oshiradi. O'qituvchi- defektolog bolaning kundalik xatti-harakatlarini, ayniqsa, «bildirmasdan», ya'ni o'quvchiga uni kuzatayotganini sezdirmasdan kuzatadi. Olingan ma'lumotlarni sinchiklab tahlil etish kerak, ularni subyektiv tarzda sharxlashga yo'l qo'ymaslik lozim. Kuzatuvlar natijalarini boshqa metodlar yordamida olingan ma'lumotlar bilan to'ldirish, solishtirish kerak. Yordamchi maktab o'quvchilari hammavaqt o'zlarining o'ziga xos xususiyatlarini, xatti-harakatlari haqida ochiq ravshan og'zaki hisobot bera olmaydilar, bunday sharoitda tadqiqotchining obyektiv kuzatishlari hamda imkoniyati cheklangan bolalar faoliyatining moddiylashgan natijalarini tahlil etish katta ahamiyat kasb etadi. Jumladan, yozma ishlari, og'zaki va yozma nutqi, nazorat va sinov ishlari, ularning yasagan narsalari, buyumlari, faoliyat samarasini o'rganish, bolalarni yetishgan darajasi haqida, ularning o'z oldiga qo'ygan vazifalarni bajarish jarayoni haqida, bu ishga bo'lgan munosabati va boshqalar haqida xulosa chiqarishga imkon beradi.

Suhbat metodi - yordamchi maktab o'quvchilari bilan bevosita jonli aloqadan iboratdir. Bu metod yordamida bola hayotining u yoki bu ko'rinishlari, qiziqishlari, tasavvurlar doirasi, jamoadagi munosabati, o'rnatilgan qoidalarining buzulish sabablari haqidagi hukm va baholar aniqlanadi. Suhbat tezkor diagnostika asosida savollarni individuallashtirish, rang-baranglashtirish, javoblarning ishonchli va

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

to'raligi uchun imkon beradi. Suhbat erkin o'tishi kerak, aks holda javoblar nomiga bo'lib qolishi va yuzaki ma'lumot olish xavfi tug'iladi. Savollar ham mazmunan ham shaklan puxta o'ylab qo'yilgan bo'lishi kerak. Ayniqsa, savollarning tushunarli bo'lishi muhimdir.

Yordamchi maktab o'quvchilarning kerakli tomonlari hamma vaqt ham qarab chiqilavermaydi hamda bevosita tarbiya ostiga olinavermaydi. Hamma narsa ham tabiiy sharoitlarda ko'zga tashlanavermaydi, bola o'zining ko'proq namoyon eta oladigan hayotiy vaziyat tug'ulishi uchun oylab kutish kerak bo'ladi.

Fandagi **ekspriment** (tajriba)deb qulayroq sharoitlarda o'rganish maqsadida hodisalarning qayta tiklanish va o'zgartirilishiga aytiladi. Bunday sharoitlarda shaxsning pedagogik qiziqtiruvchi jihatlari to'laroq nomoyon bo'ladi. Bu ekspriment o'tkazuvchining o'rganilayotgan hodisaga rejali aralashishi, uni muayyan shart-sharoitlarda ko'p marta qayta tiklash imkoniyati deyish mumkin. Ekspriment (tajriba) tufayli sabab sharoitdan ajraladi, u yoki bu hodisaga ta'sir etuvchi sharoit tushunarli bo'lib qoladi.

Oligofrenopedagogikada laboratoriya, tabiiy, psixologik- pedagogik eksperimentlar(tajribalar) qo'llaniladi. Tadqiqot davomida qat'iy muayyan sharoitlarda pedagogik-psixik hodisalar kechishining aniqroq, ishonchliroq ko'rsatkichlarini olish zarur bo'lganda laboratoriya eksprimenti qo'llaniladi. Metodlar bir-birini to'ldirishi, tadqiqot mavzuini to'laroq va chuqurroq ochishi lozim.

Aqli zaif bolalarni o'rganish va ularga yordam tashkil etish masalalari, aqli zaif bolalarni o'qitish va milliy istiqlool ruhida tarbiyalashda ishtimoiy-pedagogik omillar haqida, aqli zaif bolalar tasnifi hamda uning aqli zaif bolalar uchun maxsus muassasalarni differensiyalashdagi ahamiyati hamda yordamchi maktab o'quvchilarning pedagogik tasnifi borasida ma'lumotlar berishni ko'zda tutadi.

Aqli zaiflikning yengil darajalarida bu nuqson tashqaridan qaraganda uncha ko'zga tashlanmaydi . Butun dunyo sog'lomlashtirish jamiyati tomonidan intellekt ko'ffitsiyentini belgilashga oid shartli belgilar qabul qilingan. Bular: yengil darajadagi aqli zaiflik (F-70)(oligofreniya diagnizi), o'rta darajadagi intellektning pasayishi (F-71) (imbitsel darajasidagi aqli zaiflik) chuqur aqli zaiflik (F-72) (idiot darajasidagi aqli zaiflik). Bunday bolalarda odatdagi nuqsonni tengqurlaridan ajratib

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

olish ham ko'p hollarda, qiyinchilik tug'diradi. Ba'zi hollarda tegishli shi ta'lim-tarbiya amalga oshirilmasa, bunday bolalar pedagogik qarovsiz bolalar safiga kirib qoladilar. Ko'p hollarda yengil darajadagi aqli zaiflik hollari ilk yoshlarda aniqlab olinmasligi natijasida rivojlanishi orqada qolgan, sustlashgan bolalarga aralashtirib yuboriladi. Nuqsonli bolalarni diagnostika qilish ishlaridagi xatoliklar ba'zi hollarda ko'ngilsiz natijalarga olib kelishi mumkin. Masalan, ommaviy maktabga tushib qolgan aqli zaif bola nuqsonsiz tengqurlari singari ular bilan birga o'quv materiallarini ozlashtira olmaydi. O'z vaqtida malakali yordam olmagandan keyin borgan sari bunday bolalarning bilim saviyasi pasayib, surunkali ozlashtirmovchilar qatoriga kirib qoladilar. Xuddi shu tarzda aqli zaiflar qatoriga noto'g'ri qo'shib qo'yilgan nuqsonsiz bola sun'iy ravishda o'z rivojlanishida orqada qola boshlaydi. Chunki nuqsonli bolalar ta'limi materiallari unga yengillik qiladi, u o'z ong-bilim doirasiga mos bilim olmasligi natijasida uning aqliy rivojlanishi sekinlashadi. Yordamchi maktab dasturi materiallari elementar, sodda mazmunda tuzilganligi uchun nuqsonsiz bolalarning bilishga bo'lgan talablarini qondira olmaydi. Bolaning aqliy rivojlanishigina emas, balki umumiy rivojlanishi ham orqada qoladi. Ayniqsa, shaxsiy sifatlari noto'g'ri shakllana boshlaydi. Bulardan tashqari, bunday bolalarning ota-onalariga ham og'ir ruhiy ta'sir yetkaziladi. Bunday noxush, ko'ngilsiz holatlar aqli zaiflikning mohiyatini tushunib yetmaslik natijasida sodir bo'ladi. Shuning uchun oligofrenopedagogikada aqli zaiflik masalasi alohida o'rganishni talab etadigan mavzulardan biridir. Aqli zaiflik deganda me'yoriy ruhiy rivojlanishdan chetlashib, haqiqiy, aynan aqliy nuqsonlikka olib keluvchi holat tushuniladi.

Oligofrenopedagogikaning maxsus markazida turadigan manba nuqsonning o'zi emas, balki u bilan bog'langan buzilgan ruhiy holatlardir. Shu bilan birga, biz aqli zaif deb bu holatning turg'unligini ham tushunamiz. Mana shu mezonning bor yoki yo'qligiga qarab aqli qoloqlikni boshqa unga o'xshash turlardan farqlashimiz lozim. Aqli qoloqlikning asosiy belgilari:

- bosh miyada organik buzilishning mavjudligi;
- bilish faoliyatlarining umumiy, chuqur buzilganligi;
- bilish faoliyatlari buzilganligining turg'un xarakterdaligi.

Aqli zaif bolalar guruhiga quyidagi bolalar kirmaydi:

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

- aqliy rivojlanmaganlik bosh miyaning organik buzilishlari bilan bog'liq bo'lmagan pedagogik qarovsizlar;
- ruhiy rivojlanishi orqada qolgan bolalar;
- aqliy jihatdan saqlangan bo'lib, chuqur nutq kamchiliklari bo'lgan bolalar.

Amaliyotda ba'zan bosh miyasi zararlangan bolalarni aqli zaiflar qatoriga qo'sha olmaymiz. Bunday hollarda bosh miya zararlanishi bilish faoliyatining buzilishiga olib kelmaydi.

Oligofrenopedagoglar biologik omillarga katta e'tibor beribgina qolmay, balki ta'lim-tarbiya, atrof-muhitga ham alohida e'tibor beradilar. Yordamchi maktablarning boshlang'ich sinflaridagi (korreksiyalovchi) tuzatuvchi-tarbiyalovchi ta'lim ta'sirida aqli zaif bolalar ruhiy jarayonlarida juda katta siljishlar yuz beradi.

Hozirda yordamchi maktaflarimizda asosan aqli zaiflikning yengil darajasi debil bolalar ta'lim oladilar. Bular bir toifaga kirmaydigan sohalaridir. Bular orasida amalda kasalliklari davom etuvchi bolalar ham uchraydi.

Oligofrenopedagog aqli zaif bolalar bilan ishlaydigan pedagog bo'lsa, aqli zaif bolalarni tarbiyalash, o'qitish haqidagi fan oligofrenopedagogika fani deb yuritiladi. Oligofrenopedagogika fan sifatida quyidagi masalalarni hal qiladi: aqli zaiflikni pedagogik tahlil qilish; aqli zaiflik sabablarini o'rganish; aqli zaif bolalarning rivojlanishini pedagogik va psixologik o'rganish yo'llari va vositalarini aniqlash; yordamchi maktablarda turli xarakterli bolalarga individual munosabatni ta'minlash; aqli zaif bolalarni tarbiyalash tamoyillari va usullarini ishlab chiqish; aqli zaif o'quvchilarga umumiy bilim va mehnat tayyorgarligi berish; o'quv fanlarining xususiy uslubiyotlarini ishlab chiqish; aqli zaif bolalarga maxsus muassasalar tizimi va tuzilmasini belgilash.

Aqli zaif bolalar yordamchi maktabda barcha umumta'lim fanlari asoslari borasida ma'lum hajmda nazariy, amaliy bilimlar oladilar, kasbiy mehnat malakalarini egallaydilar. Yordamchi maktab va maktabgacha muassasalarda ta'lim jarayonida tuzatish ishlari tizimini amalga oshiradi. Bu ishlar bolalardagi rivojlanishning potensial imkoniyatlariga asoslanib, aqli zaif bola shaxsini atroflicha shakllantirish, bilish faoliyatlarini takomillashtirishni nazarda tutadi.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

Bolalar orasida uchrab turuvchi nuqsonlilikni (karlik, ko'rlik, aqli zaiflikni) bartaraf etish ijtimoiy masalalardan biri bo'lib, bu ishni muvaffaqiyatli amalga oshirish davlatning umumiy ishlari orqali ro'yobga chiqarilishi mumkin.

Oligofrenopedagogika fani qator umumiy va maxsus fanlar bilan chambarchas bog'liq holda o'rganiladi. Aqli zaif bolalar oliy asab faoliyatlari, ularning rivojlanish xususiyatlari, kasalliklari, kechishi, davolash ishlarini nevropatologiyadan, aqli zaif bolalar ruhiy jarayonlarining xususiyatlari, ularning taraqqiy etish xususiyatlari oligofrenopsixologiyadan, yordamchi maktabda davolash-sog'lomlashtirish ishlarini tashkil etish uchun ma'lumotlar oligofreniya klinikasidan olib o'rganiladi.

Yordamchi maktablarda ta'lim 9 yil olib boriladi. O'quv rejasiga kiradigan fanlar haqida qisqacha to'xtalib o'tamiz:

1. O'zbek tili. O'quv rejasidagi asosiy fanlardan biri o'zbek tili bo'lib, quyidagi maqsad, vazifalarni hal qiladi:

- o'quvchilarni to'g'ri, ifodali o'qishga o'rgatish, sodda badiiy va gazeta- jurnal materiallarini o'qishga o'rgatish;
- o'quvchilarda aniq, ozoda, tushunarli, savodli yozish malakalarini shakllantirish hamda ularni grammatik jihatdan to'g'ri yozishning boshlang'ich tushunchalarini egallashga o'rgatish;
- o'quvchilarni o'z fikrlarini og'zaki va yozma shaklda to'g'ri, izchil bayon qilishga o'rgatish. Matn yuzasidan berilgan savolga javob qaytarish.

Yordamchi maktabning 1-sinfiga qabul qilingan bolalarning ko'pchiligida talaffuz kamchiliklari bo'lganligi sababli, alifbegacha bo'lgan davrda talaffuzdagi kamchiliklar, fonematik malakalarni rivojlantirish, baholanishli yozma va og'zaki nutq ustida ish olib boriladi. 1-4-sinflarda rivojlantirish davom etadi.

2. Matematika. Yordamchi maktab o'quv fanlari ichida o'zining ilmiy, tuzatish imkoniyatlari jihatidan matematika fani barcha fanlardan ajralib turadi.

Yordamchi maktabning 1-4-sinflarida aqli zaif o'quvchilar matematikadan quyidagi bilim, malaka va ko'nikmalarni egallashlari lozim:

- natural son haqida tushuncha, nol haqida, natural sonlar qatori to'g'risida, ularning xususiyatlari, oddiy va o'nli kasrlar haqidagi tushunchalarni;
- ko'p xonali sonlar va kasrlar ishtirokida to'rt arifmetik amalni bajarish;

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

- uzunlik va vaqt o'lchov tizimi haqidagi bilimlarga ega bo'lish hamda ulardan amaliy foydalanish;
- chizg'ich, tarozi, soat va boshqa asboblardan foydalana olish;
- sodda va murakkab (3-4 amalli) matematik masalalarni yecha olish;
- geometrik figuralarni ajrata bilish, ularning xususiyatlarini farqlash, bu figuralarni chizg'ich, sirkul, transportir yordamida chizish, o'lchash asboblari yordamida yasay olish.

Matematika fani aqli zaif bolalar uchun nihoyatda murakkab fan hisoblanadi. To'g'ri tashkil qilingan, uslubiy talablarga javob bera oladigan darslar orqali aqli zaif o'quvchilarda yuqorida aytib o'tilgan bilimlarni shakllantirish mumkin.

3. Tabiatshunoslik. Tabiatshunoslik fani ham yordamchi maktabda alohida o'rinni egallaydi. Tabiatshunoslik darslarida aqli zaif o'quvchilar quyidagi bilimlarni egallaydilar.

- o'quvchilar tirik va jonsiz tabiat suv, havo, foydali qazilmalar hamda o'simlik, hayvon, odam tanasining tuzilishi va hayoti to'g'risidagi bilimlar;
- tabiiy hodisalar: yomg'ir, qor, shamol, bulut, tuman, fasllar haqida aqli zaif bolalarda to'g'ri tushunchalar shakllantirish;
- tabiatga to'g'ri, ongli munosabatda bo'lish hislarini tarbiyalash;
- aqli zaif bolalarda o'simliklar, hayvonlarni parvarish qilish malakalarini shakllantirish;
- sog'liqni saqlash, mustahkamlashga oid odatlarni tarkib toptirish.
- Tabiatshunoslik darslari keng ko'rgazmali qurollar, rasmlar, rangli va rangsiz jadvallardan foydalangan holda olib boriladi.

4. Geografiya. Yordamchi maktablarning 5, 8 sinflarida geografiya fani o'qitiladi. Geografiya darslari orqali ilmiy, tarbiyaviy ishlar va tuzatish ishlari amalga oshiriladi. Aqli zaif o'quvchilarga yer yuzining tuzilish shakllari, xarita, yerdagi suv, iqlim, o'simliklar va hayvonot dunyosi, kishilarning yaratuvchanlik mehnatiga oid ma'lumotlar beriladi. To'g'ri tashkil qilingan darslar orqali bolalarda qiziquvchanlikni, tabiat hodisalarini kuzatish odatlarini, taqqoslash malakalarini, tabiat hodisalarini o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish mumkin.

5. Tarix. Yordamchi maktablarda tarix darslarini o'qitishdan asosiy maqsad o'quvchilarda Vatanni sevish va vatanparvarlik hislarini tarbiyalashdan iborat.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

Yordamchi maktablarda mamlakat tarixidan chuqur, keng bilimlar berilmaydi, balki epizodik tarzda asosiy voqealar, mavzular beriladi. Aqli zaif o'quvchilarga ko'pmillatli respublika xalqlarining inqilobiy, qahramonlik, mehnat yutuqlari tarbiyaviy yo'nalishda tushuntiriladi.

Tarix darslarining asosiy vazifalaridan yana biri o'quvchilarda davlat qonunlariga, yashash turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalashdir.

6. Jismoniy tarbiya. Jismoniy tarbiya yordamchi maktablardagi butun o'quv-tarbiyaviy ishlarning asosiy qismi bo'lib, aqli zaif o'quvchilarni atroflicha, garmonik shakllantirishga xizmat qiladi, ularning sog'liqlarini mustahkamlaydi, jismoniy rivojlanishidagi kamchiliklarni to'g'rilaydi, harakat sistemasini yaxshilaydi. Shu sababli jismoniy tarbiya darslari 8 yil davom etadi. Aksariyat hollarda aqli zaif bolalarda jismoniy kamchiliklar uchraydi. Boshlang'ich sinflardagi ritmika darslari, undan so'ng jismoniy tarbiya darslarida aqli zaif bolalarning bilish faoliyatlariga ijobiy ta'sir etuvchi mashqlar tizimi keng o'rin oladi.

7. Qo'l mehnati. Yordamchi maktab boshlang'ich sinflarida olib boriladigan qo'l mehnati umumiy va xususiy vazifalarni hal etadi. Qo'l mehnati darslariga quyidagi talablar qo'yiladi:

- dars qat'iy rejalashtirilgan bo'lishi kerak. Ajratilgan vaqtdan unumli foydalanish zarur;
- darslar o'ziga xos bo'lib, darsning asosiy qismida amaliy ishlar, mehnat harakatlari bo'lishi kerak;
- dars yaxshi ko'rgazmali qurollar bilan ta'minlangan bo'lishi kerak, asboblarni sozlangan va sifatli bo'lishi lozim;
- qo'l mehnati darslari orqali bolalarning mayda qo'l harakatlari yaxshilanishi va ular kasbiy mehnat darslariga tayyorlanishi kerak.

8. Musiqa darslari orqali aqli zaif bolalar estetik jihatdan tarbiyalab boriladi. Atrof-muhitdagi, hayotdagi go'zallikni seza bilish, uni idrok etish, tasavvur qilish, tushunish aqli zaif bolalarga juda ko'p narsa beradi.

Yordamchi maktabdagi mehnat ta'limi va tarbiyasi bir sistemadan iborat bo'lib, uning bo'g'inlari bir-biri bilan mustahkam bog'langan, bir-birini to'ldiradi va taqozo qiladi. Mehnat ta'limining quyidagi bosqichlari bor: qo'l mehnati (1-3-sinf), umumtexnika mehnati (4-sinf). Maktab ustaxonasi bazasidagi mehnat. Bu mehnat

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th January, 2025

kasb-korlikka yo'naltiradi: kasb- korlik mehnat ta'limi (5-9-sinflar), ishlab chiqarish ta'limi.

9. Yordamchi maktablarda kasbiy mehnat darslari yuqori sinflarda o'quv rejasining asosiy qismini egalilayd. Buning sababi bor, albatta. Maktabni bitirayotgan o'quvchi bevosita ishlab chiqarishga, zavod, fabrikalarga, hayotga yo'llanma olayotganligi sababli yuqori sinflarda haftasiga bu mehnat turiga 6-9 sinflarda 10-12 soat, ba'zan undan ham ortiq vaqt beriladi.

Aqli zaif o'quvchilarga duradgorlik, chilangarlik, bichish-tikish ishlari, qishloq xo'jaligiga oid ish turlari o'rgatib boriladi.

Mehnat ta'limi aqli zaif bolalarda nazariy bilimlarning o'zlashtirilishiga, ularning jismoniy rivojlanishlariga, bevosita hayotlarini boshlab yuborishlariga juda katta yordam beradi.

Ushbu soha yordamida, aqliy nuqsoni bo'lgan shaxslarning jamiyatda to'liq ishtirok etish imkoniyatlari yaratiladi va ularning hayot sifatini yaxshilashga yordam beriladi.

Oligofrenopedagogika metodlari va yondashuvlari ta'lim jarayonini boshqarish, jismoniy va ruhiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash, hamda ijtimoiy moslashuvni kuchaytirishga qaratilgan. Shunday qilib, bu soha insonlarning imkoniyatlarini kengaytirib, ularni o'z mustaqilliklariga erishishda qo'llab-quvvatlaydi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. P.M Po'latova "Oligofrenopedagogika " Toshkent-2005.
2. M.U.Xamidova "Maxsus pedagogika"-T.: "Fan va texnologiya", 2018
3. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Oligofrenopedagogika>.